

Jerzy Matysiak, Jacek Moszczyński

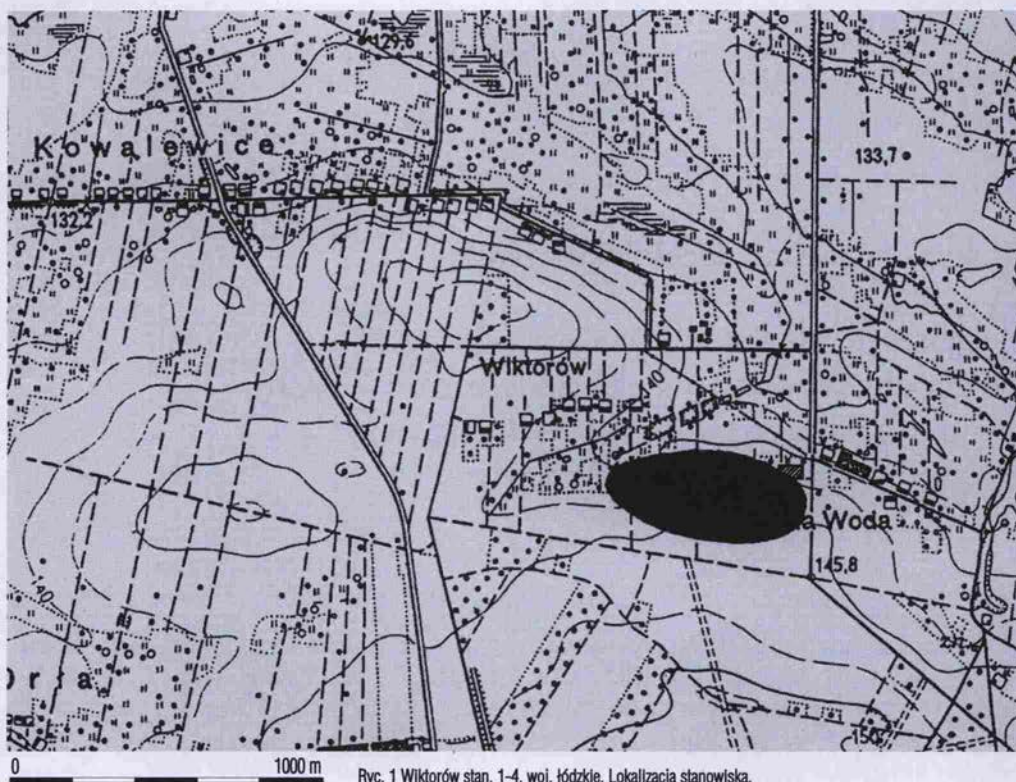
Sprawozdanie z archeologicznych badań ratowniczych na stanowisku 1-4 w Wiktorowie, gm. Ozorków, woj. łódzkie

Na zlecenie Fundacji Badań Archeologicznych im. prof. K. Jażdżewskiego w Łodzi podjęto badania wykopaliskowe na stan. 1-4 w Wiktorowie, finansowane przez Agencję Budowy i Eksploatacji Autostrad. Pracami wykopaliskowymi kierowali mgr mgr J. Moszczyński i J. Matysiak z Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Opiekunem naukowym i konsultantem merytorycznym był doc. dr hab. R. Grygiel.

Stanowiska te odkryte zostały w latach 80-tych w ramach programu Archeologicznego Zdjęcia Polski (ryc. 1). Wówczas to zlokalizowano większą ich część. Następnie w 1998 r. przeprowadzono weryfikacyjne badania powierzchniowe, które potwierdziły obecność stanowisk archeologicznych. Przeprowadzone w 1999 r. badania sondażowe ujawniły liczne obiekty kultury łużyckiej i przeworskiej. Ponadto znaleziono dwa groby ciałopalne jamowe kultury przeworskiej z bogatym wyposażeniem (ozdoby, uzbrojenie). Materiał zabytkowy odkryty w czasie badań sondażowych pozwolił określić zespół stanowisk jako wielokulturowy: kultury łużyckiej i przeworskiej. Stwierdzono, że stanowiska są trudne do rozdzielenia i pas kolizji określono łącznie dla wszystkich stanowisk na ok. 4 ha, jednak w trakcie badań wykopaliskowych okazało się, że jest on większy. Ostatecznie odsłonięto i przebadano metodami archeologicznymi ok. 5 ha (odcinek autostrady o długości 610 m), na których odkryto 2120 obiektów. Odcinek autostrady ujęto w ramach siatki hektarowej. Wyznaczono 9 ha, z tym że żaden hektar nie został przebadany w całości, ponieważ szerokość autostrady dochodziła na większej części stanowiska do 80 m. Hektary skrajne tzn. ha I na wschodnim skraju stanowiska, oraz ha VII, VIII, IX na zachodnim krańcu zostały przebadane w niewielkim stopniu. W obrębie każdego hektara wyznaczono siatkę arową (ryc. 2).

Stanowisko położone jest w obrębie Wysoczyzny Łaskiej (J. Kondracki 1981, s. 312 n.), na południowym stoku niewielkiej doliny, na terenie użytkowanym rolniczo. Powierzchnię tworzą tutaj piaski i żwiry wodnolodowcowe. Występują też gleby pseudobielicowe wytworzone z piasków słabogliniastych i gliniastych. Pod względem przydatności rolniczej gleby te stanowią słaby kompleks żytni.

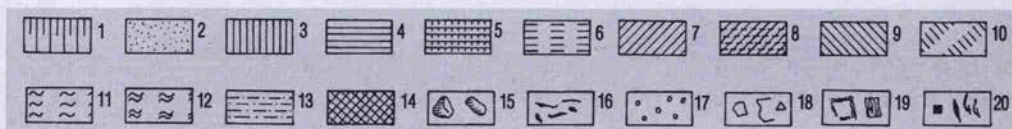
Zaplanowane na dużą skalę badania terenowe prowadzone szerokopłaszczyznowymi wykopami wymagały określonej metodyki prac. Wytoczono 61 wykopów o łącznej powierzchni ok. 5 ha. Prace wykopaliskowe prowadzono pasami o szerokości 10 m i długości ok. 80 m (długość odpowiadała



Ryc. 1 Wiktorów stan. 1-4, woj. łódzkie. Lokalizacja stanowiska.

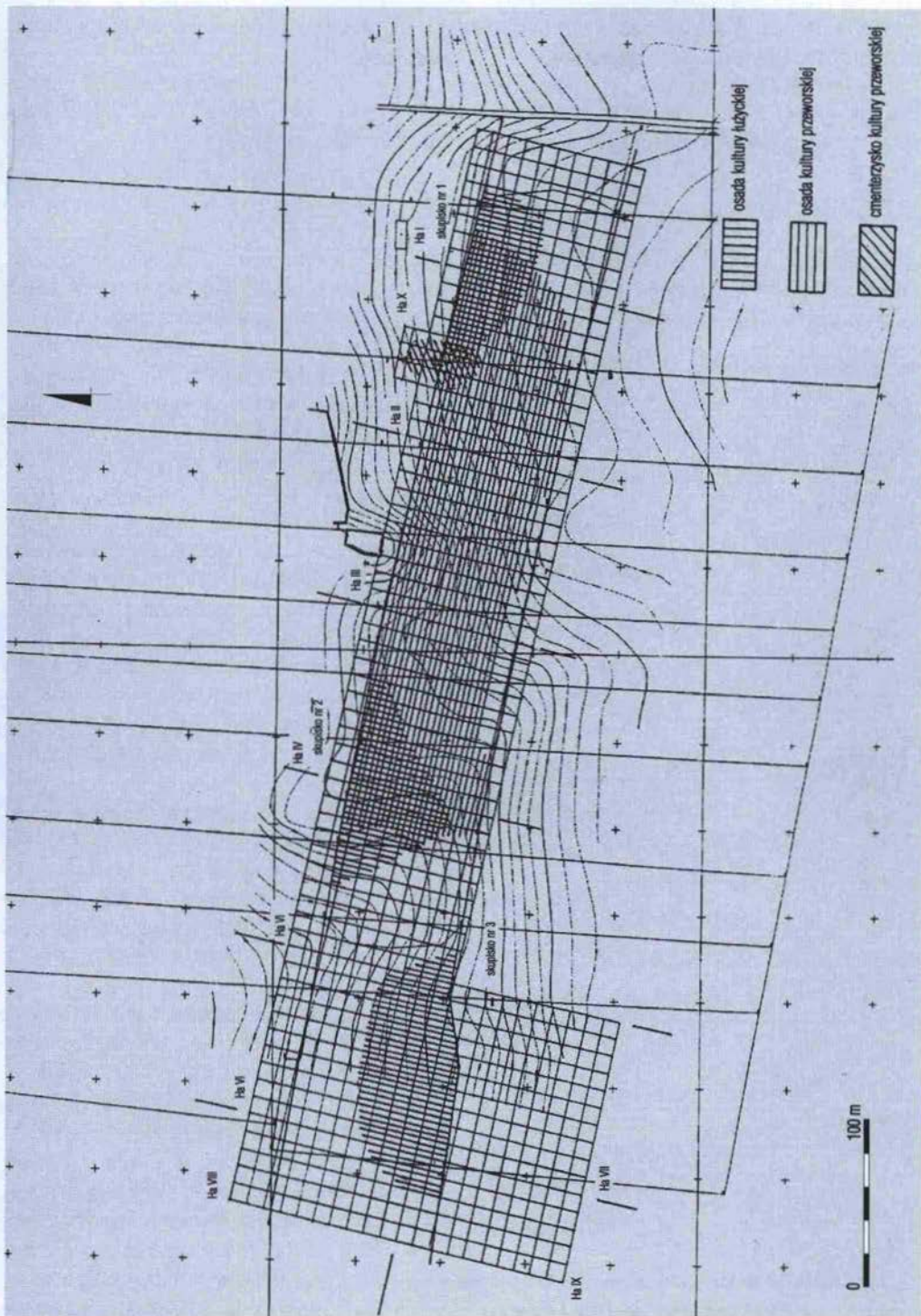
szerokości autostrady). Pasy te usytuowane były w kierunku północ-południe, z niewielkim odchyleniem NE i SW. Wykopy i siatkę arów wytyczono w oparciu o podkłady w skali 1:2000 i 1:500. Odhumusowanie poszczególnych arów prowadzono sprzętem mechanicznym, następnie przystępowano do podczyszczania sprzętem ręcznym powierzchni wykopu warstwami do poziomu calca, zbierając materiał zabytkowy i nadając obiektom kolejne numery. Głębokość eksploracji arów zależała od frekwencji materiałów ruchomych i występowania obiektów. W określonych przypadkach, gdy wymagała tego sytuacja, na wykopie (obecność warstwy kulturowej) stosowano planografię zabytków. Konserwację przedmiotów metalowych i ceramicznych wykonała pracownia konserwacji zabytków przy MAiE w Łodzi.

Na stanowisku materiał zabytkowy wystąpił w różnym nasyceniu od kilkunastu do kilkudziesięciu fragmentów z poszczególnych arów. Wystąpił on głównie w obiektach (w przypadku kultury przeworskiej) i w mniejszym stopniu w warstwie kulturowej. Materiał ceramiczny zachował się



Legenda do ryc. planów i profili obiektów. Opis warstw:

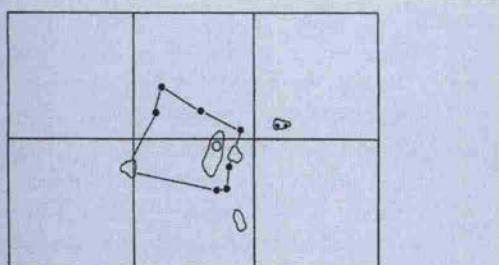
- 1 – humus; 2 – piasek; 3 – czarna próchnica; 4 – szara próchnica; 5 – ciemnoszara próchnica; 6 – brązowa próchnica; 7 – brunatna próchnica; 8 – ciemno-brunatna próchnica; 9 – brunatno-szara próchnica; 10 – szaro-brunatna próchnica; 11 – glina; 12 – przepalona glina; 13 – warstwa wapna; 14 – warstwa spalenizny; 15 – kamień eratyczny; 16 – spalenizna; 17 – wapno; 18 – fragm. ceramiki; 19 – drewno; 20 – przedmiot metalowy



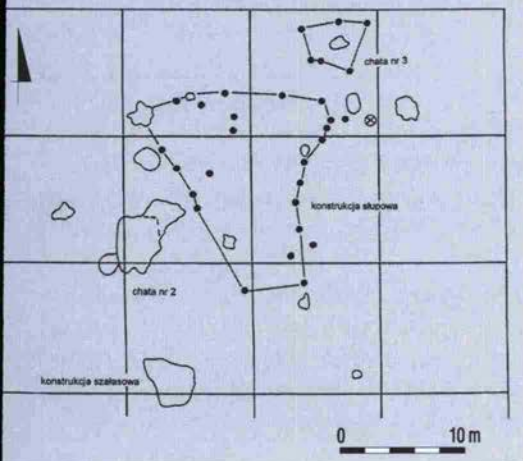
Ryc. 2. Wiktorów, stan. 1-4, woj. łódzkie. Zasięg osady kultury żydzkiej oraz osady i cmentarzyska kultury przeworskiej w pasie autostrady.

odkryte tam skupiska ceramiki – obiekty 903 i 783 (ryc. 6: 1 - 4), jamy o charakterze gospodarczym (niekiedy z dużą ilością materiału ceramicznego) - obiekty 983, 674, 686, 733, 1009, 1252 oraz duże obiekty gospodarcze 656 i 1222 (ryc. 4: 5) o konstrukcji słupowej, a wreszcie paleniska – obiekty 663 (ryc.4: 1), 895, 1208 i 1241.

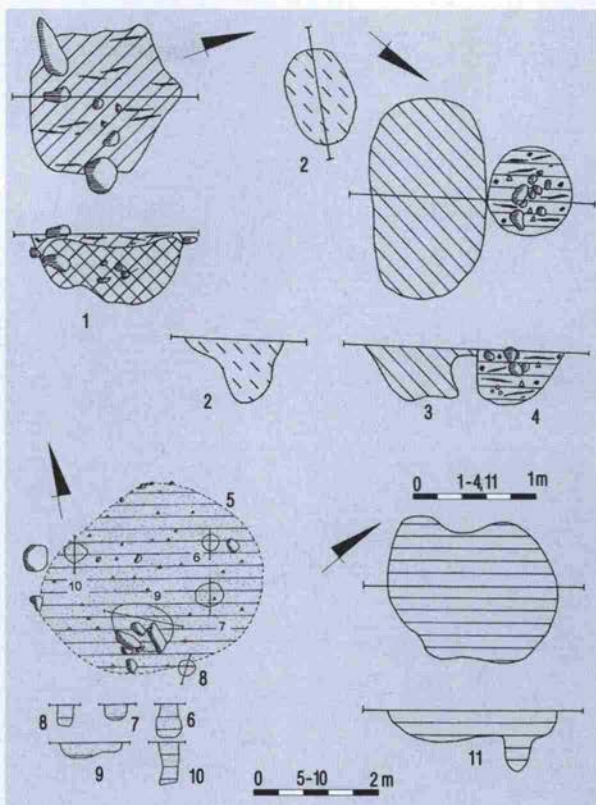
Skupisko nr 3 zamyka od zachodu badany teren. Wystąpiło około 70 m na południowy-zachód od skupiska nr 2 w pasie o długości około 90 m i szerokości 40 - 60 m. W przypadku skupiska nr 3 stwierdzono nieliczne ślady świadczące o penetracji terenu przez ludność kultury przeworskiej, co pozwoliło odkryć niezakłócone układy przestrzenne. Do najciekawszych odkrytych obiektów należą chaty. Chata nr 1 (ryc. 5: 1) w kształcie trapezu o wymiarach 8 x 7 x 5,2 m



● dołek postłupowy
☁ jama



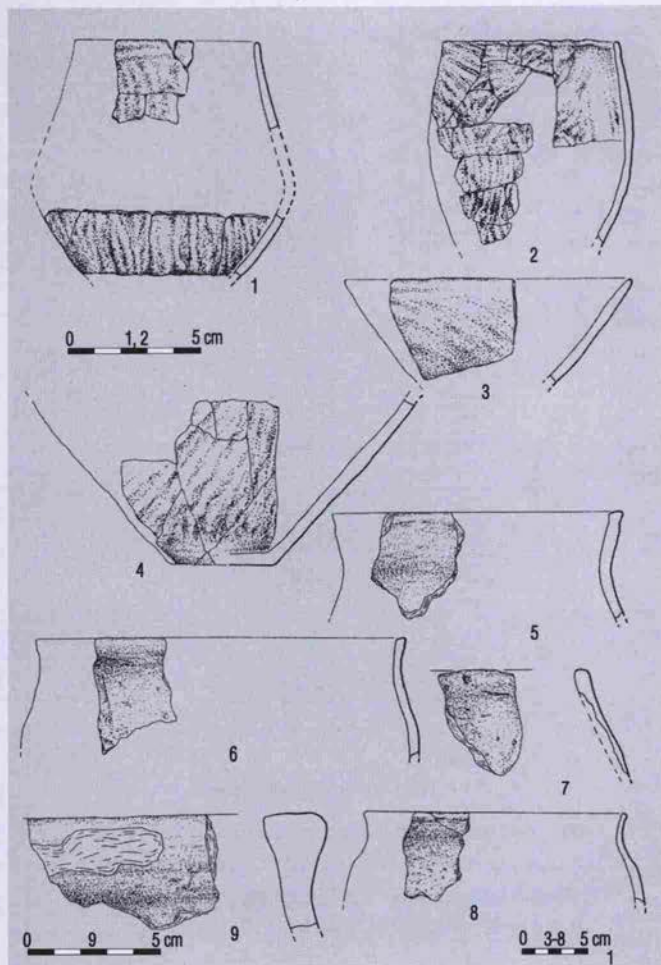
Ryc. 5. Wiktorów, stan. 1-4, woj. łódzkie. Plan sytuacyjny w obrębie skupiska nr 3: 1 – chata nr 1; 2 – chata nr 2 oraz chata nr 3 – konstrukcja słupowa.



Ryc. 4. Wiktorów stan. 1-4. Rzuty poziome i pionowe obiektów nieruchomych.

1 – obiekt 663; 2 – obiekt 1201; 3 – obiekt 991B; 4 – obiekt 991A; 5 – obiekt 1222;(skup ceramiki); 6 – obiekt 1238; 7 – obiekt 1236; 8 – obiekt 1234; 9 – obiekt 1240; 10 – obiekt 1250; 11 – obiekt 664

i konstrukcji słupowej (7 słupów i 2 jamy postłupowe) oddalona była około 50 m na południowy zachód od chaty nr 2. Chata nr 2 (ryc. 5: 2) – obiekt 516 lekko wgłębiony, ze śladami dołków postłupowych, nieregularnym kształcie i powierzchni około 14,5 m², któremu towarzyszyły liczne jamy oraz niewielki obiekt szaleniowy nr 524. Obok wspomnianych obiektów wystąpił układ 24 dołków postłupowych w kształcie nieregularnego trapezu o wymiarach 15 x 15 x 6 m (ryc. 5: 2), który był zapewne zagrodą dla zwierząt. W jego otoczeniu odkryto jamy i skupiska ceramiki - obiekty 556, 931, 941, 911, 963 oraz od północy chatę nr 3 (ryc. 5: 2) - prostokątny obiekt o konstrukcji słupowej i powierzchni około 20 m². Ponadto w obrębie skupiska w części rozrzedzonego



Ryc. 6. Wiktorów, stan. 1-4, woj. łódzkie.

Materiał zabytkowy: 1-4 – obiekt 783; 5-9 – obiekt 1009.

nie niewielkie rozmiary od około 1 do kilku m², sporadycznie do 16 - 20 m² (niektóre ich koncentracje związane były zapewne z większymi obiektami) i miąższości od kilkunastu do kilkudziesięciu cm. Znaczną grupę odkrytych na stanowisku obiektów stanowiły dolki posłupowe występujące w obrębie obiektów, jak również tworzące niekiedy własne układy przestrzenne. Na stanowisku wystąpiły też paleniska i skupiska ceramiki.

Odkryty na stanowisku materiał zabytkowy obejmuje wyłącznie fragmenty ceramiki. Badania wykopaliskowe dostarczyły około 6 tys. fragmentów naczyń, z czego około 2400 fragmentów wystąpiło w obiektach, a około 3600 odkryto podczas podczyszczania i w warstwie kulturowej. Materiał zabytkowy był silnie rozdrobniony, również fakt, że mamy do czynienia ze skrajami osady wpłynął na stan i rodzaj znalezionej ceramiki. Podczas badań odkryto głównie fragmenty średniościenne, schropowane i gładkie, pochodzące ze średnich i dużych garnków, rzadziej z waz i amfor oraz mis, czerpaków, czarek. Najliczniejszą grupę stanowiły garnki o formie jajowatej, tulipanowatej, s-kształtnej, gładkie w partii przydennej i schropowane do wylewu. Kolejna grupa obejmuje wazy i amfory

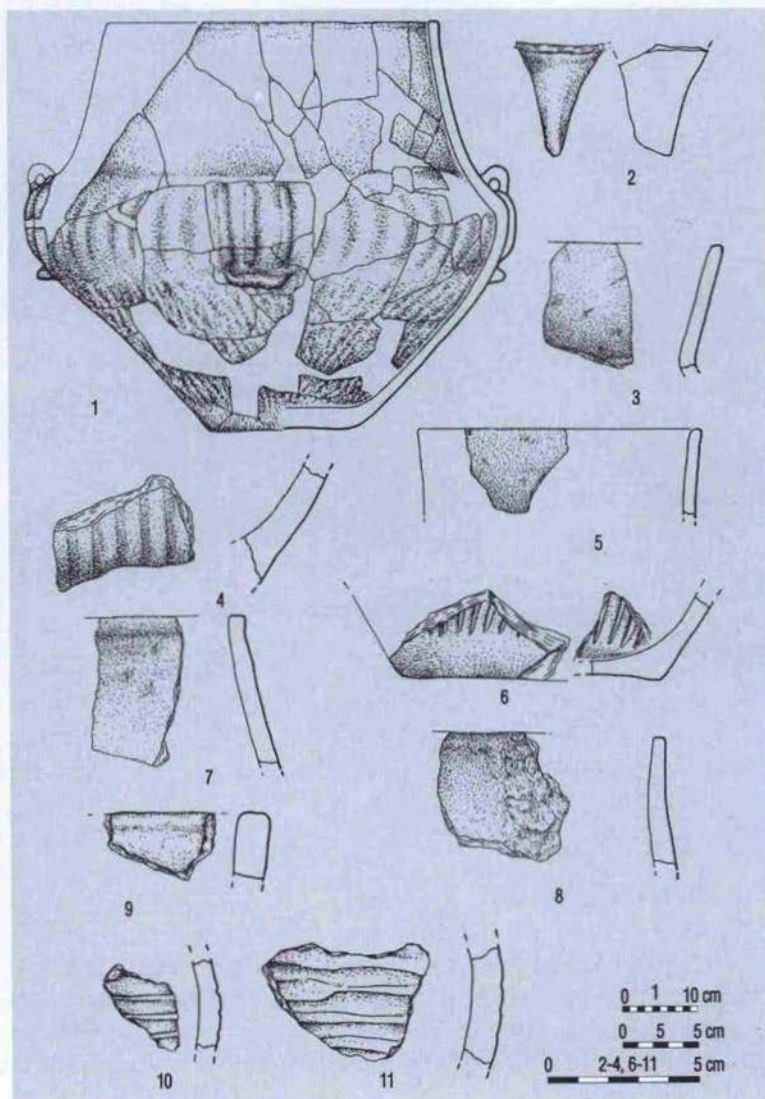
występowania relikwów osadnictwa odslonięto interesujące pojedyncze obiekty gospodarcze – obiekty 1022, 1031, 1865, 1867, skupisko ceramiki – obiekt 1033 (ryc. 7: 1) i paleniska – obiekty 721 i 1001 oraz skupisko jam – obiekty 735, 744 (ryc. 8: 1), 765 i skupiska ceramiki – obiekty 727 i 749 (ryc. 8: 12).

Również w strefach między skupiskami odkryto fragmenty ceramiki i pojedyncze obiekty kultury łużyckiej świadczące zarówno o penetracji, jak i łączności między nimi. Fakt, iż badania wykopaliskowe obejmowały teren przebiegu autostrady nie pozwolił na pełne przebadanie odkrytych skupisk rozciągających się na północ – skupisko nr 1 i 2 i południe od niego skupisko nr 3.

W trakcie prac archeologicznych natrafiono na około 400 obiektów archeologicznych, które dzięki zawartości ceramicznego materiału zabytkowego lub sytuacji stratygraficznej określono jako przynależne kulturze łużyckiej. Odkryto również około 60 obiektów, w których wystąpiły fragmenty ceramiki kultury łużyckiej i przeworskiej. Zabytki zalegały płytko pod warstwą orną. W większości reprezentowane były przez trudne do określenia funkcjonalnego słabo czytelne jamy, zachowane w partii spągowej i zawierające śladowe ilości materiału ceramicznego. Miały przeważ-

o gładkiej lekko zwężającej się cylindrycznej szyi, mocno zaokrąglonym załomie brzuśca i schropowacone poniżej niego. Amfory miały ucha umieszczone nie tylko na załomie brzuśca, ale i na samej szyi. W trakcie prac odkryto niewielką ilość ceramiki stołowej, stąd też niewiele jest fragmentów naczyń cienkościennych, mis, czarek i czerpaków łukowatych lub profilowanych i uchu równym z wylewem. Zdobienie wystąpiło na naczyniach w partii maksymalnej wydatości brzuśca i powyżej. Dominował ornament ryty: linii dookolnych wyodrębniających szyję naczynia oraz układy pionowych, ukośnych i łukowatych żłobków, niekiedy zdobiono naczynia ornamentem palcowo-paznokciowym, guzkami i listwami plastycznymi.

Podsumowując należy stwierdzić, że przeprowadzone badania archeologiczne pozwoliły odkryć i w znacznym stopniu przebadać fragmenty dużej, wielohektarowej osady kultury łużyckiej z IV i V okresu epoki brązu.



Ryc. 7.

Wiktorów, stan. 1-4,
woj. łódzkie.

Materiał zabytkowy:

1 – obiekt 1033;

2 – ha VI ar 67, w-wa orn;

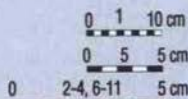
3-5 – ha VI ar 67, w-wa kulturowa;

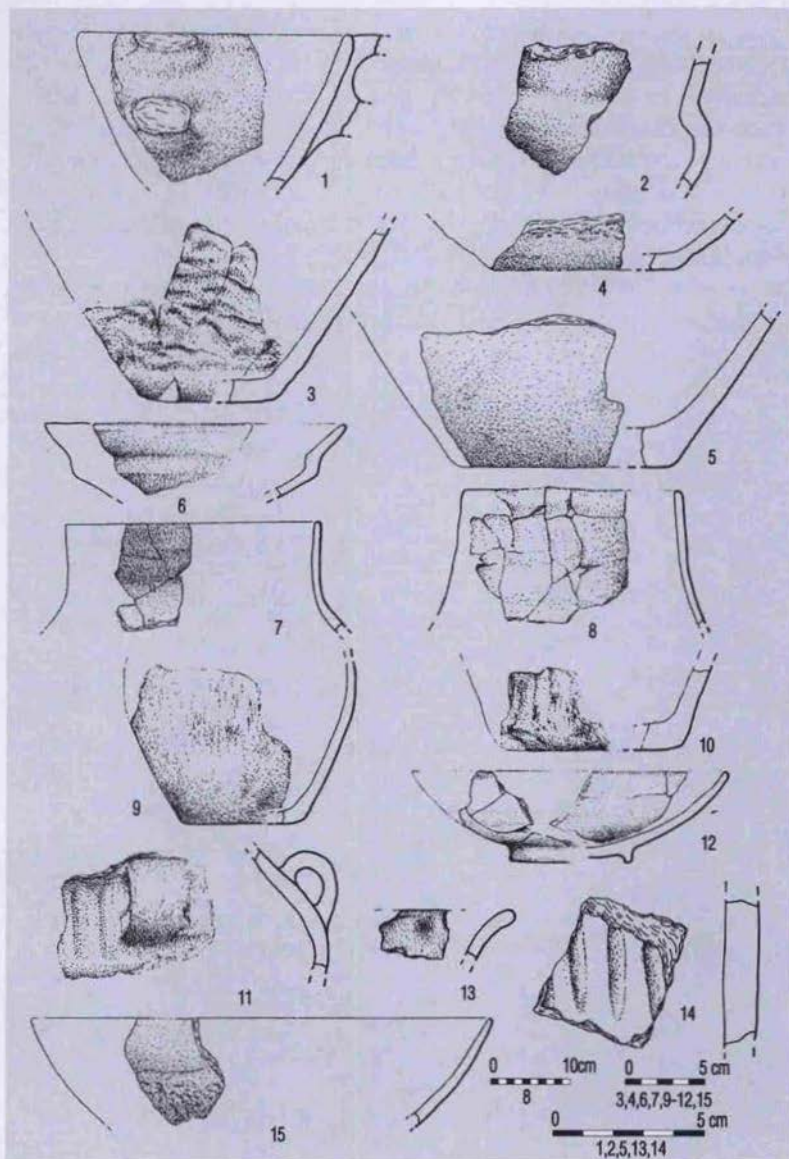
6 – obiekt 545;

7 – obiekt 543;

8 – ha VI ar 77, w-wa kulturowa;

9-11 – obiekt 548.





Ryc. 8.
 Wiktorów, stan. 1-4,
 woj. łódzkie.
 Materiał zabytkowy:
 1 - ha VII ar 3, w-wa orna;
 2 - obiekt 745;
 3 - obiekt 744;
 4 - obiekt 739;
 5 - obiekt 737;
 6-11 - obiekt 749;
 12 - obiekt 727;
 13-14 - obiekt 1774;
 15 - ha IX ar 10, w-wa orna.

Kultura przeworska

Obiekty nieruchome

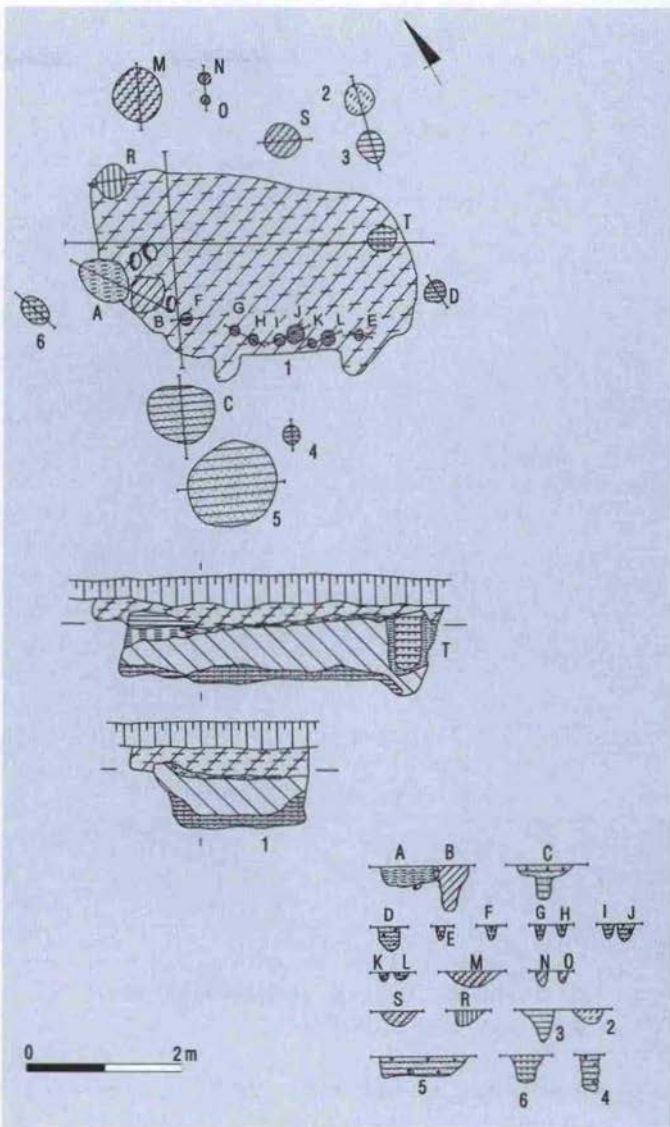
Do kultury przeworskiej można zaliczyć 1078 różnego rodzaju jam na podstawie występowania w nich ceramiki oraz położenia tych obiektów na stanowisku. Liczba ta może być większa, ponieważ część z odsłoniętych obiektów nie zawierała materiałów zabytkowych, co utrudnia zakwalifikowanie ich do określonej kultury. Wśród obiektów kultury przeworskiej wyróżnić możemy różnorodne obiekty (jamy) typowe dla osad oraz groby ciałopalne jamowe i popielnicowe, związane z funkcjonującym tu cmentarzyskiem.

Obiekty i jamy związane z osadą

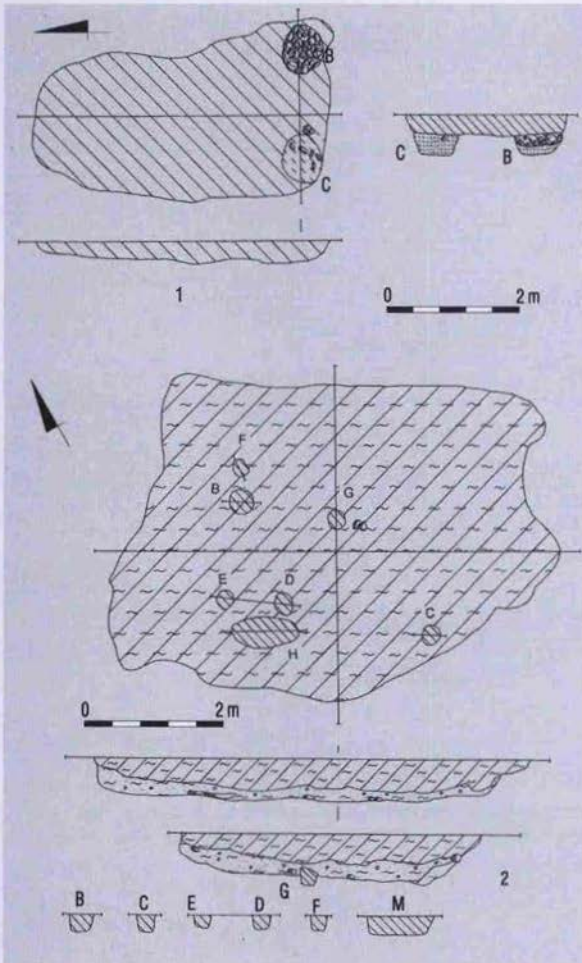
Wyróżniamy kilka kategorii obiektów: mieszkalne, paleniska, studnie, wapieniki, glinianki, dolki posłupowe i różnego rodzaju jamy. Z odkrytych obiektów osiem dużych jam (obiekty: 125, 268, 310, 386, 454, 1229, 1348, 1441) można uznać za pozostałości ziemianek. Na takie ich określenie wskazują ich rozmiary oraz dość regularny kształt i płaskie dno. Większość ma kształt zbliżony do prostokąta i wymiary 5,5-7 m x 4-5 m. Powierzchnia zawiera się w przedziale od kilkunastu do ponad 25 m². Część tych obiektów posiadała paleniska. Wszystkie natomiast mają ślady dolków posłupowych związanych z pierwotną konstrukcją. Stopień ich zagłębienia w ziemię jest dość zróżnicowany. Wśród tych obiektów do ciekawszych należy ziemianka nr 1348 (ryc. 9) posiadająca nieregularny kształt, zbliżony do prostokąta o wymiarach ok. 6,0 x 4,0 m, a powierzchnia jego wynosiła zatem około 24 m². Dno było płaskie, poziome, z licznymi śladami dolków posłupowych.

Innym obiektem tego typu jest ziemianka nr 454 (ryc. 10: 2), która została założona w miejscu, z którego wcześniej wydobywano glinę. Dno tego obiektu zostało wyłożone warstwą gliny (w warstwie tej wystąpiły fragmenty ceramiki) posadowioną na utworach piaszczystych z domieszką żwiru. Ma kształt prostokątny, o wymiarach ok. 6,0 x 4,0 m, powierzchnię ok. 24 m².

Wypełnisko tych obiektów stanowiła najczęściej szara i szarżółta ziemia próchnicza zawierająca od kilkunastu do kilkudziesięciu fragmentów ceramiki. Były to objekty o stosunkowo dużej powierzchni (ponad 20 m²), czym odróżniały się wielkością od zwykłych jam odkrytych na tym stanowisku. Powierzchnie te mieszczą się w rozmiarach uznanych za typowe i występujących najczęściej w ziemiankach mieszkalnych, które mogą dochodzić do powierzchni ok. 20 m² (I. Jadczyk 1981, s. 190), tak więc objekty z Wiktorowa mieszczą się w grupie ziemianek średniej i dużej wielkości. Do najbliższych analogii dla tego typu obiektów wymienić można półziemianki z Wólki Łasięckiej (W. Bender, B. Barankiewicz 1962, s. 30-31) oraz z Siemichowa (M. Jajdzewska 1985, s. 123-124).



Ryc. 9. Wiktorów, stan. 1-4, woj. łódzkie. Rzuty poziome i pionowe obiektów nieruchomych: 1 — obiekt 1348; 2 — obiekt 1607; 3 — obiekt 1608; 4 — obiekt 1334; 5 — obiekt 1328; 6 — obiekt 1332.

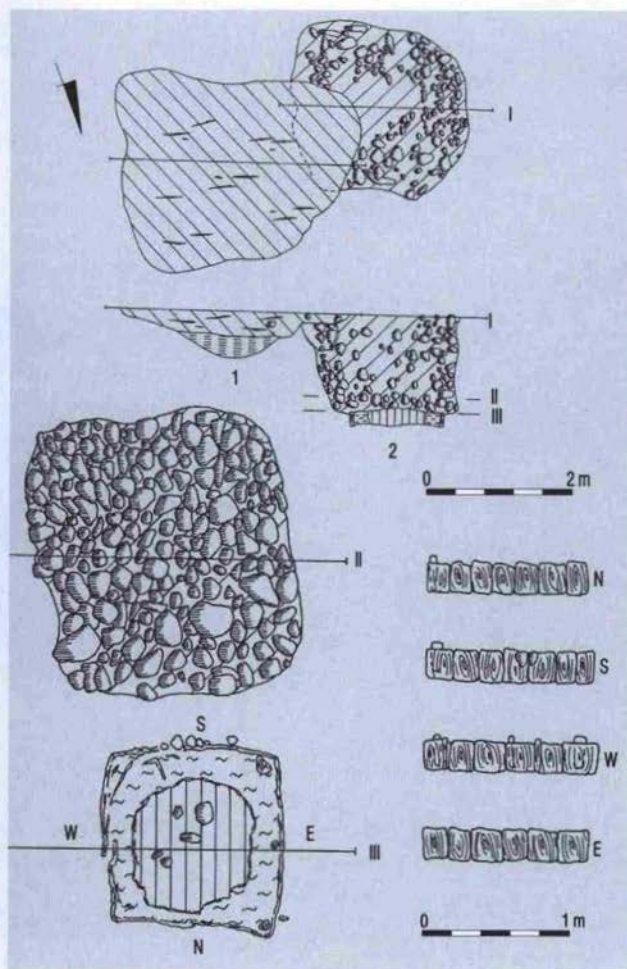


Ryc. 10. Wiktorów, stan. 1-4, woj. łódzkie. Rzuty poziome i pionowe obiektów nieruchomych: 1 - obiekt 413; 2 - obiekt 454.

Stosunkowo dużą grupę obiektów stanowią paleniska tworzące niekiedy skupiska, z których na uwagę zasługują: nr 93A i 93B, 461, 1263, o różnorodnych kształtach i wymiarach. Kształt był owalny lub zbliżony do czworokątnego z zaokrąglonymi narożnikami. Wymiary ich wynosiły odpowiednio 0,8 x 1,2 m i 1,2 x 0,9 m. W przekroju miały kształt nieckowaty bądź prostokątny o różnej miąższości. Część z nich zawierała w wypełnisku warstwę kamieni, tworzącą rodzaj zwartego bruku. Obiekty tego typu występują z reguły w części stanowiska związanej z eksploatacją gliny. Nie zawierały ceramiki bądź też zawierały od kilku do kilkudziesięciu jej fragmentów.

Na stanowisku w Wiktorowie odkryto dwa obiekty wstępnie określone jako studnie (obiekty nr 246A i 1430). Studnie należą do obiektów występujących na obszarze kultury przeworskiej (W. Nowakowski, A. Waluś 1976, s. 43-64). Ostatnio, w związku z badaniami szerokopłaszczyznowymi związanymi z wielkimi inwestycjami, pozostałości tego typu odkrywane są coraz częściej. Studnie znalezione w Wiktorowie różnią się konstrukcją. Obiekt nr 246A (ryc. 11:2) posiadał prostokątną konstrukcję (zachowała się ciemna smuga po najniższym położonym wieńcu). Nie udało się określić czy była to konstrukcja na zrąb. Wyjątkową sytuacją jest tutaj ślad (odkryty przy samym dnie) sugerujący, że w prostokątny zarys obiektu wstawiona została okrągła kłoda. Studnie z prostokątną cembrowiną są znane z terenu Polski (W. Nowakowski, A. Waluś 1976, s. 47-48). Druga studnia (obiekt nr 1430) o innej konstrukcji, z cembrowiną ułożoną z kamieni eratycznych, miała dno wyłożone nimi. Również tego typu konstrukcja cembrowiny studni znana jest z obszaru kultury przeworskiej (W. Nowakowski, A. Waluś 1976, s. 45-51). Obie studnie posadowione zostały w warstwie gliny. Wykonawcy tych obiektów nie dotarli do warstw wodonośnych. Nie byłyby to więc studnie w tradycyjnym znaczeniu. Jeżeli jednak uznać je za obiekty związane z wodą, to pochodziła ona z powierzchni. Byłyby to więc zbiorniki (rodzaj cystern) gromadzące wodę opadową.

Kolejną grupę obiektów stanowią wapienniki - obiekty nr 80, 225 (ryc. 3: 2), 1261, 1401, 1694. Zachowały się jedynie części podziemne pieców wapienniczych, w kształcie kolistej jamy o głębokości do ok. 1 m, wylepione gliną i wyłożone dużymi kamieniami polnymi. Część naziemna, nakrywająca podziemną komorę nie zachowała się. Na powierzchni przetrwała jedynie warstwa przepalanej gliny i polepy. Interesujący jest tu obiekt nr 80, którego jama wyłożona kamieniami została wykorzystana wtórnie jako skład gliny; jedynie na dnie, między kamieniami stwierdzono ślady wapna. Wapienniki znane są z licznych stanowisk z terenu Polski, np. w Poświętnem i Kołozębium (J. Pyrgała 1972, s. 229-240).



Ryc. 11. Wiktorów, stan. 1-4, woj. łódzkie.

Rzuty poziome i pionowe obiektów nieruchomych: 1 - obiekt 246; 2 - obiekt 246A.

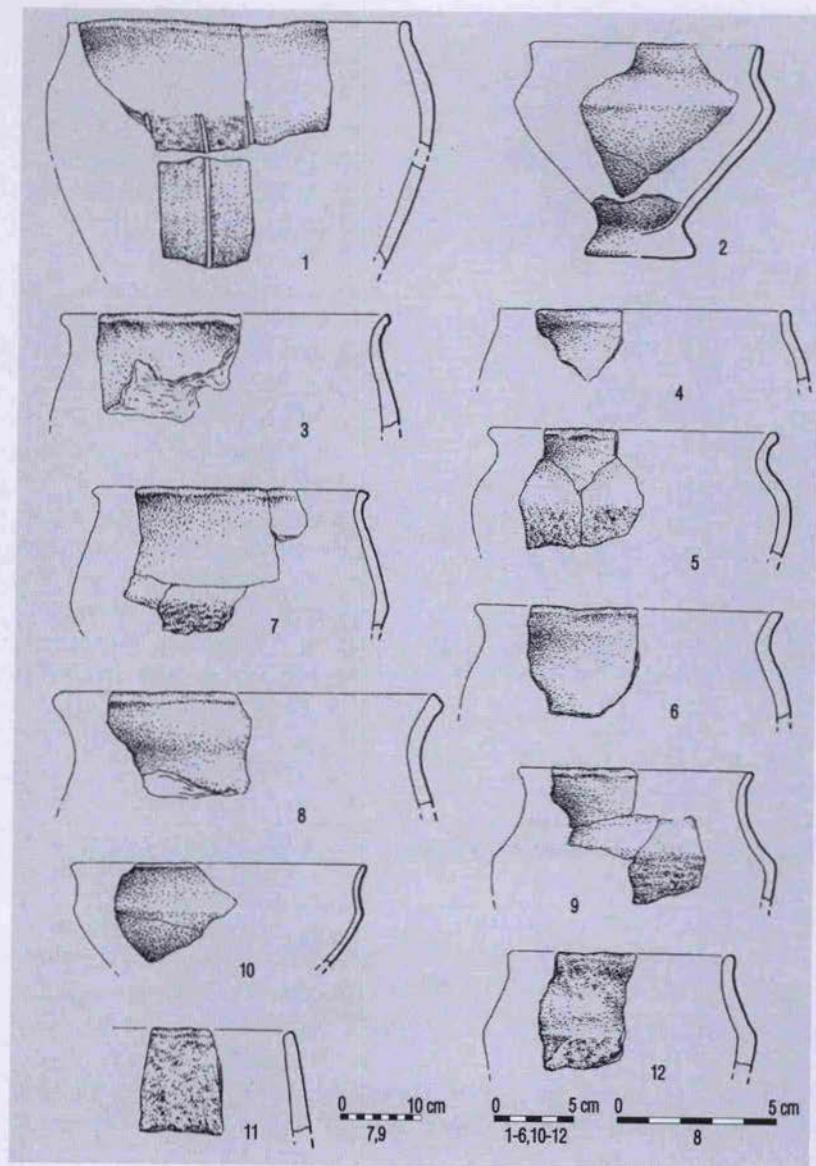
regularne, a wypełnisko najczęściej stanowi szara, szarozółta, ciemna ziemia próchniczna, niekiedy z domieszką spalenizny, kamieni i bardzo rzadko polepy.

W odniesieniu do samej osady możemy stwierdzić, że mamy tu przypuszczalnie do czynienia z funkcjonalnie zróżnicowanymi partiami stanowiska. Rozległa warstwa gliny na hektarach II i III była miejscem związanym z intensywną eksploatacją surowca glinianego, jego obróbką, a także uzyskiwaniem domieszki różnoziarnistego tłucznia dodawanego do gliny (liczne skupiska przepalonych, łatwo kruszących się kamieni). W przypadku obiektu nr 243 możemy przypuszczać, że funkcjonował tu piec naziemny (?). Z dwóch jam przypieczowych pochodzi największa ilość ceramiki, jaką udało się odkryć w jednym obiekcie (około 1200 fragmentów). Może to sugerować, że zajmowano się tutaj produkcją naczyń glinianych, jednak częściowe zbadanie osady nie pozwala na postawienie jednoznacznych wniosków w tej kwestii. Funkcja drugiej części osady położonej na hektarach IV i V jest znacznie trudniejsza do określenia. Duża ilość obiektów, jaką odkryto w tej części stanowiska, jest wynikiem wystąpienia śladów kultury przeworskiej i kultury łużyckiej.

Następną grupę obiektów stanowią liczne miejsca wydobywania gliny (glinianki). Do największych z nich należą objekty nr 271, 456, 460, 1291, 1546, 1812. Były to jamy o kształcie nieregularnym i głębokości sięgającej ponad 1 m. Największe glinianki mają wymiary 10-25 m x 4-8 m. Często na dnie i w obrzeżach jam występują nisze, co jest wynikiem nie jednorazowego pozyskania surowca, lecz wielokrotnego wydobywania gliny w jednym miejscu.

Najmniejsze odkryte objekty o średnicy wynoszącej do około 0,5-0,8 m mogą stanowić pozostałość dołków posłupowych, przy czym nie zaobserwowano jakichś układów mogących sugerować istnienie budynków o konstrukcji słupowej. Jedynie zgrupowanie tego typu jam na arach 55, 64,65 na hektarze III może wskazywać na obecność tutaj rodzaju wiaty (zadaszenia).

Pozostałe objekty można ogólnie określić jako jamy, których przeznaczenie trudne jest do określenia; mają różną średnicę, a część z nich nie zawiera materiału zabytkowego. Różnią się między sobą kształtem, rozmiarami i charakterem wypełniska, mają najczęściej kształty zbliżone do okrągłego, owalnego lub nie-



Ryc. 12.
Wiktorów, stan. 1-4,
woj. łódzkie.
Materiał zabytkowy:
1-12 - obiekt 243.

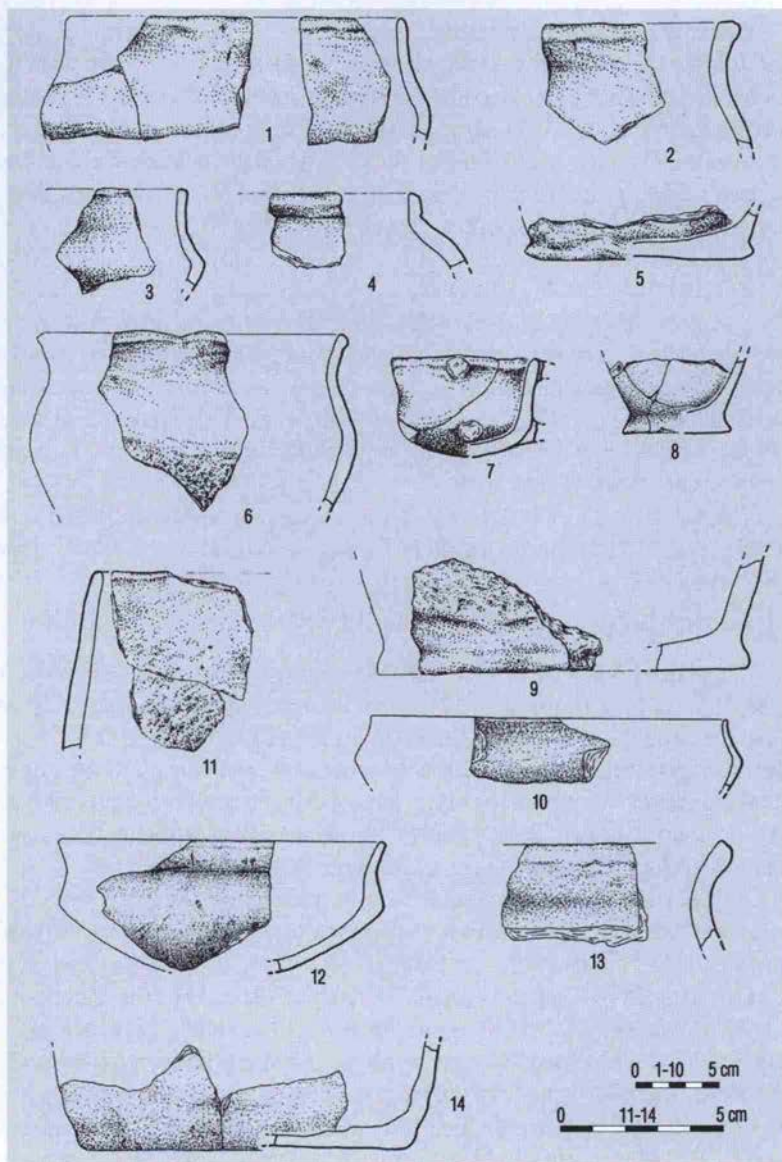
Ruchome materiały źródłowe

W materiale z osady w Wiktorowie, stan. 1-4, zdecydowaną większość stanowią fragmenty naczyń glinianych. Odkryto 17533 ułamków ceramiki, z czego 13375 wystąpiło w obiektach, a 4158 odkryto podczas podczyszczania i w warstwie kulturowej. Materiał ceramiczny jest silnie rozdrobniony, stąd niewielką ilość naczyń udało się w pełni zrekonstruować. Oprócz przedmiotów ceramicznych, odkryto fragment ciężarka tkackiego oraz przęśliki.

Ceramika ręcznie lepiąca. Ten rodzaj ceramiki reprezentowany jest przez różnego rodzaju naczynia gankowate o esowatym profilu. Są to okazy grubej roboty, o mało starannym wykonaniu (ryc. 12). Mają różne usytuowanie wylewów, od pochylonych do wnętrza naczynia aż do silnego wychylenia

na zewnątrz. Także ukształtowanie krawędzi jest zróżnicowane, najczęściej są one lekko zaokrąglone lub płasko ścięte, ewentualnie lekko pogrubione. Kolejną grupę naczyń tworzą naczynia wazowate i misy (ryc. 12:10). Ogólnie mówiąc, różnią się one od wyżej wymienionej grupy naczyń starannością wykonania, stosunkowo liczne są tutaj fragmenty o powierzchniach gładkich. Wylewy tych naczyń wykazują najczęściej lekkie wychylenie na zewnątrz, posiadają brzusec zaokrąglony o zaznaczonym załomie, a dna najczęściej wyodrębnione. Barwa powierzchni ceglasta, szara i brunatno-szara.

Następną grupą, niezbyt licznie reprezentowaną na stan. 1-4 w Wiktorowie, to niewielkie, cienkościennie czarki posiadające gładkie powierzchnie barwy czarnej i brunatnej (ryc. 13:12), o wylewach z różnym stopniem wychylenia, często oddzielonych od brzuśca dookołnym żłobkiem.



Ryc. 13.
Wiktorów, stan. 1-4,
woj. łódzkie.
Materiał zabytkowy:
1-8 - obiekt 248;
9 - obiekt 253;
10 - obiekt 250;
11-14 - obiekt 271.

Nieliczną grupą naczyń tworzą fragmenty kubków zaopatrzonych w ucha o różnym kształcie, m.in. kolankowate. Cechą wspólną tych naczyń jest usytuowanie ich na wysokości brzegu naczynia.

Wśród fragmentów den można wyróżnić: dna proste, najczęściej wyodrębnione, dna wklęsłe, z pustą nóżką oraz bardzo nieliczne dna półokrągłe.

Cechą charakterystyczną jest różnorodność wątków ornamentacyjnych ceramiki ręcznie lepionej. Najliczniej reprezentowany jest ornament ryty w postaci dookólnych żłobków i różnorodnych kombinacji żłobków pionowych i ukośnych. Pojawia się także motyw meandra i swastyki. Ornament plastyczny to listwy dookolne i guzki. Stosunkowo często obserwuje się odciski palcowo-paznokciowe na powierzchni naczyń, sporadycznie spotyka się nacinięcie krawędzi.

Ceramika wykonana na kole.

W materiale ceramicznym stwierdzono nieliczne fragmenty naczyń wykonanych na kole z bardzo dobrze wyrobionej gliny, posiadające ślady toczenia. W większości przypadków nie można było ustalić form naczyń. Udało się zidentyfikować jedno naczynie jako pozostałość dzbana, fragment pucharka fałdowego oraz fragment misy z krezowato ukształtowaną krawędzią. Zdobnictwo jest typowe dla tej grupy naczyń i składa się z ornamentów rytych (dookolne żłobki), wyświecanych (linia falista, skośna kratka) i plastycznych (listwa dookolna).

Podsumowanie

Przeprowadzone badania pozwalają stwierdzić, że osada miała dość zwarty charakter. Obecność we wschodniej jej części licznych glinianek ukazuje inną funkcję tej części osady, związanej z pozyskiwaniem i przeróbką gliny. Granica między częścią wschodnią a zachodnią wynika z różnicy w ich funkcji, nie obserwujemy odrębności między nimi w charakterze materiału zabytkowego, a niewielkie rozrzedzenie obiektów w środkowej partii stanowiska wiązać raczej należy z intensywnością użytkowania obydwu części osady.

Chronologia materiałów obejmuje fazy C_1 i C_2 okresu wpływów rzymskich (III w. n.e.). Na obecnym etapie opracowania wyników badań precyzyjniejsze rozważania w kwestii chronologii nie są możliwe.

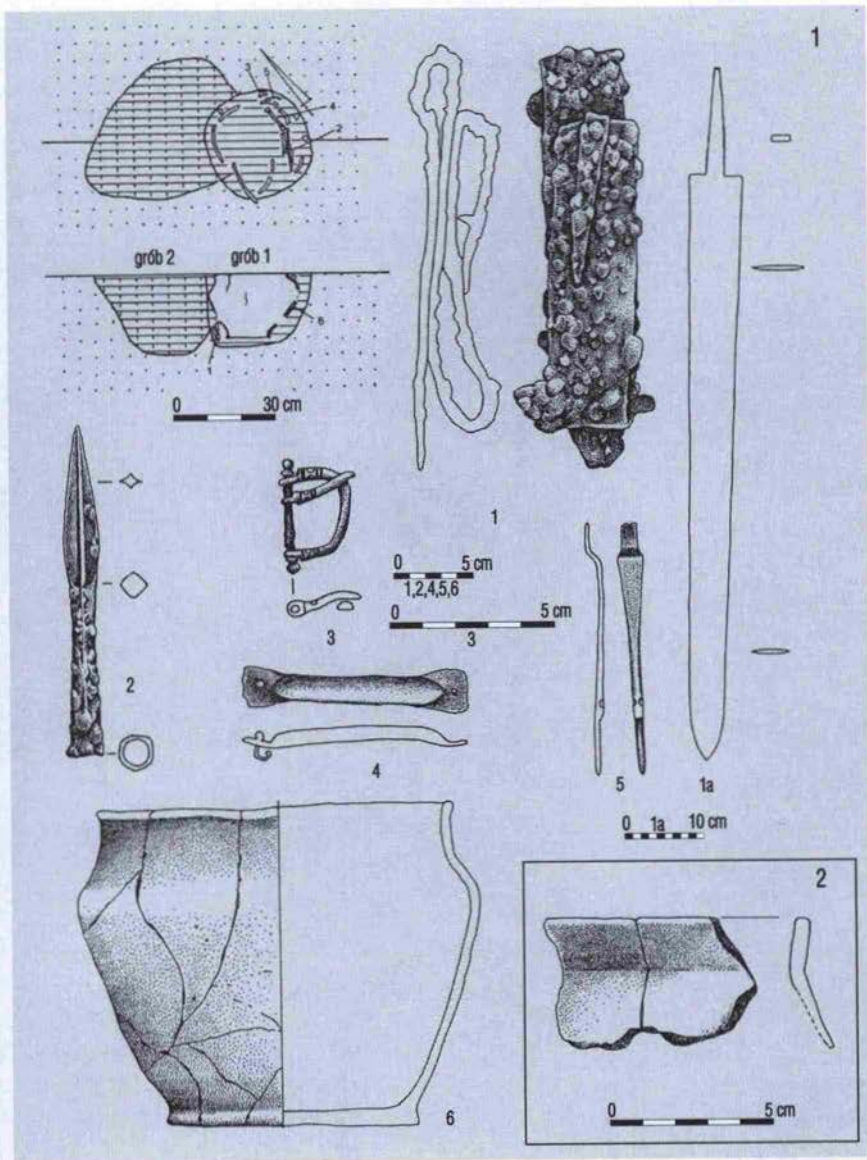
Cmentarzisko kultury przeworskiej

Cmentarzisko kultury przeworskiej odkryto przy północnym skraju autostrady na hektarze II i X. Pod warstwą orną o miąższości 25-30 cm wystąpił strop partii calca, który tworzyły piaski i żwirki eoliczne przemieszane z drobnymi kamieniami. Na tym poziomie uchwycono zarysy obiektów typu osadniczego i zarysy jam grobowych. 60 grobów tworzyło tutaj wyraźne skupisko, leżące na powierzchni ok. 500 m² w zwartym owalnym zasięgu. Cmentarzisko zostało całkowicie odsłonięte. Badania wykopaliskowe części cmentarzyska leżącej poza autostradą zostały sfinansowane przez Fundację Badań Archeologicznych im. prof. K. Jażdżewskiego w Łodzi.

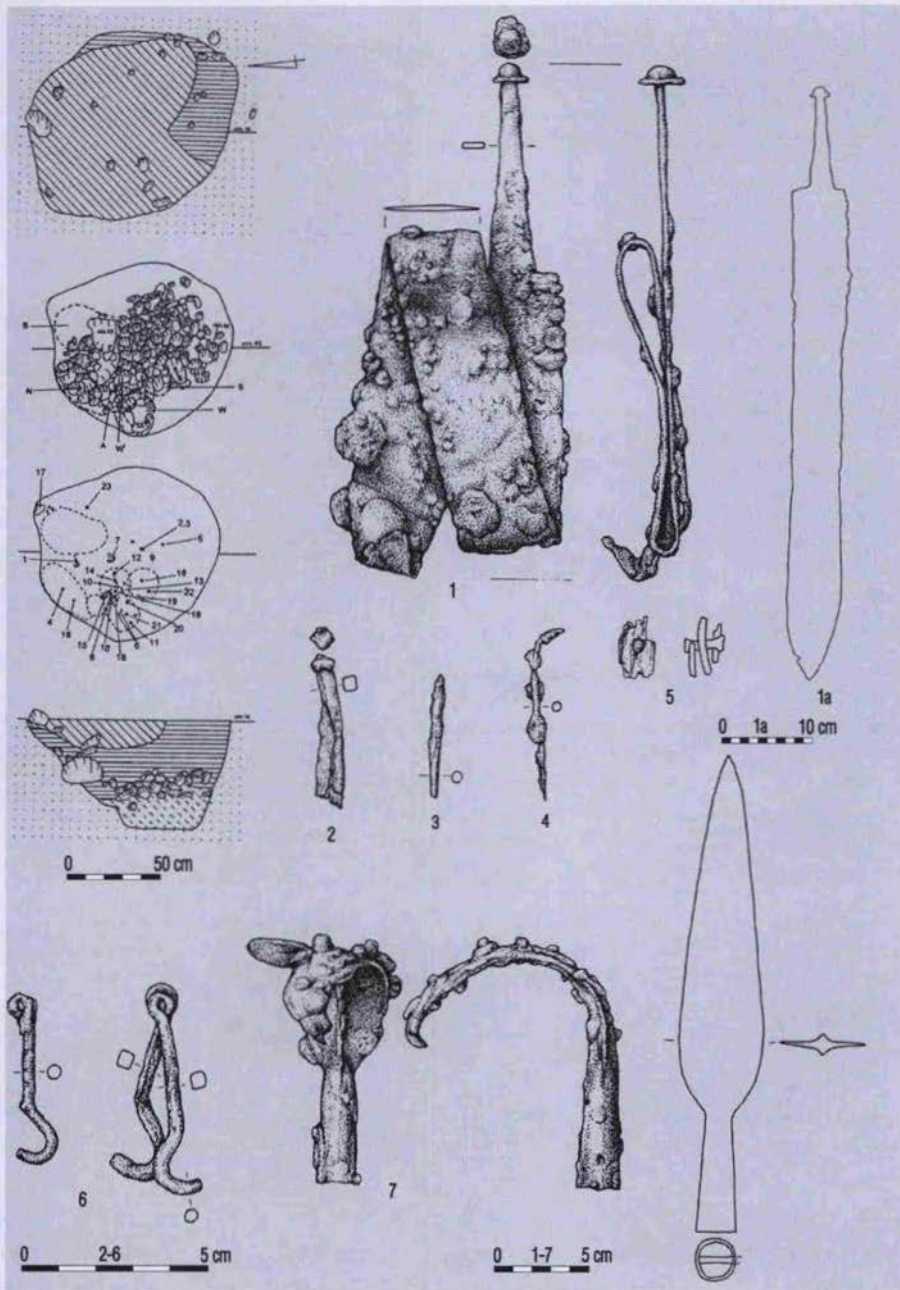
Z wypełnisk 60 grobów oraz z zalegającej wokół nich warstwy pochodzi 6225 fragmentów ceramiki, 257 przedmiotów żelaznych i brązowych oraz kilkadziesiąt przedmiotów szklanych (przetopione grudki szklane) i kościanych.

Cmentarzisko w Wiktorowie, stan. 1-4, należy do obiektów ciałopalnych, składających się z grobów płaskich jamowych (52 groby) i popielnicowych (8 grobów). Wszystkie pochówki składano w wykopanych w ziemi jamach. Były one regularne, o kształcie kolistym lub owalnym, w profilu miały kształt misowaty, nieckowaty, workowaty. Jedynym elementem konstrukcyjnym, jaki stwierdzono w grobach, to użycie kamieni eratycznych. Nie licząc pojedynczych kamieni w przypadku kilku pochówków, sytuację taką zaobserwowano w dwóch jamach grobowych. W grobie nr 5 kamienie znajdowały się na po-

Ryc. 14.
Wiktorów, stan. 1-4,
woj. łódzkie.
Grób 1:
1,2,4,5 - żelazo;
3 - żelazo, brąz;
6 - glina.
Grób 2:
1 - glina.



wierzchni jamy w postaci wierca na jej obrzeżach, natomiast w grobie nr 7 (ryc. 15 - plan) warstwa kamieni o znacznej miąższości (większość materiału ruchomego wystąpiła w skupiskach wśród kamieni) znajdowała się w głębi jamy grobowej. W obrębie skupiska kultury przeworskiej nad górną i środkową Bzurą konstrukcje kamienne związane z pochówkami są stosunkowo licznie reprezentowane, np. Gledzianówek (E. Kaszewska 1977, s. 63-148), Biała (T. Makiewicz 1970, s. 175-255), Ciosny (R. Jamka 1962, s. 59-163). Groby popielnicowe z reguły wyróżniają się bogatszym wyposażeniem, np. grób nr 1 (ryc. 14) wyposażony był w miecz żelazny dwusieczny (ryc. 14: 1-1a) o zwężającej się, płaskiej głowni zakończonej krótkim ostrołukowatym szyćchem - typ VII/2 wg M. Biborskiego (1978, s. 79), grot żelazny (ryc. 14: 2) charakteryzujący się wąskim liściem z wyraźnie wyodrębnionym dość

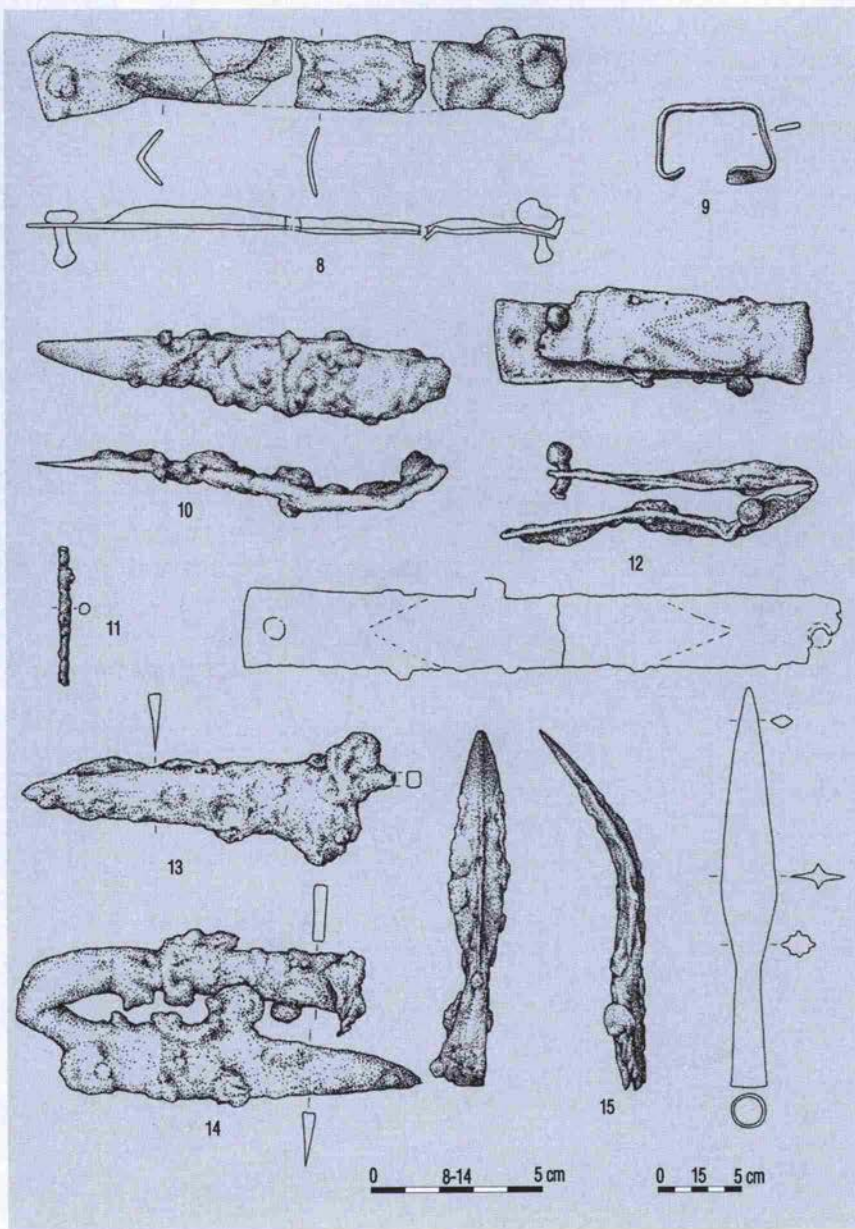


Ryc. 15.
Wiktorów, stan. 1-4,
woj. łódzkie.
Grób 7: 1-7 - żelazo.

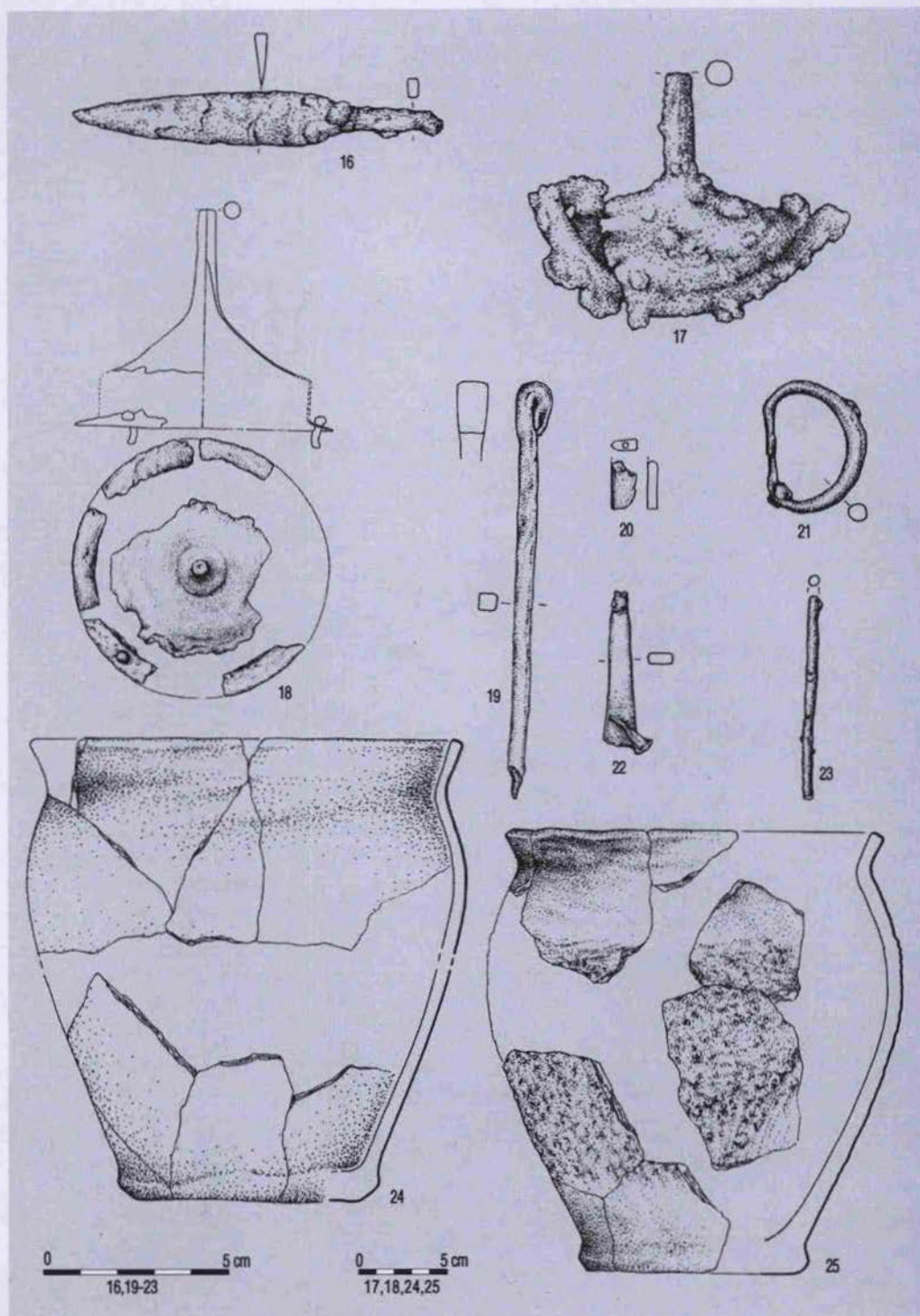
wysokim żeberkiem – typ XXII odmiana 1 wg P. Kaczanowskiego (1995, s. 26-27), zawieszkę żelazną pochwy miecza (ryc. 14: 5), imacz żelazny typ J. 9, sprzączkę żelazną grupy (ryc. 15: 3) D-22 wg R. Madydy-Legutko (1986, s. 31). Grób ten można datować na fazę C₁b.

Groby na cmentarzysku tworzą wyraźnie kilka niewielkich skupisk (najczęściej po kilka grobów), zwłaszcza w południowej części cmentarzyska.

Wydaje się, że najstarsze groby znajdują się w południowej części cmentarzyska. Należy do nich grób nr 7 (ryc. 15-18), bogato wyposażony zwłaszcza w elementy uzbrojenia – dwa groty żelazne (ryc. 15: 7 i 16: 15) typ II odmiany 1 wg P. Kaczanowskiego (1995, s. 14), miecz żelazny o szerokiej, soczewkowatej głowni (ryc. 15: 1-1a), trzpień krótki zakończony tarczką – typ III/8 wg M. Biborskiego (1978, s. 67-68), dwa umbra z tępym kolcem (ryc. 17: 17 i 18) i dwa imacze typu J9 (ryc. 16: 8 i 12). Grób ten należy zaliczyć do grupy 6 grobów z bronią (horyzont 2a) wg K. Godłowskiego (1994, s. 169-178) i datować można na fazę C₁a.

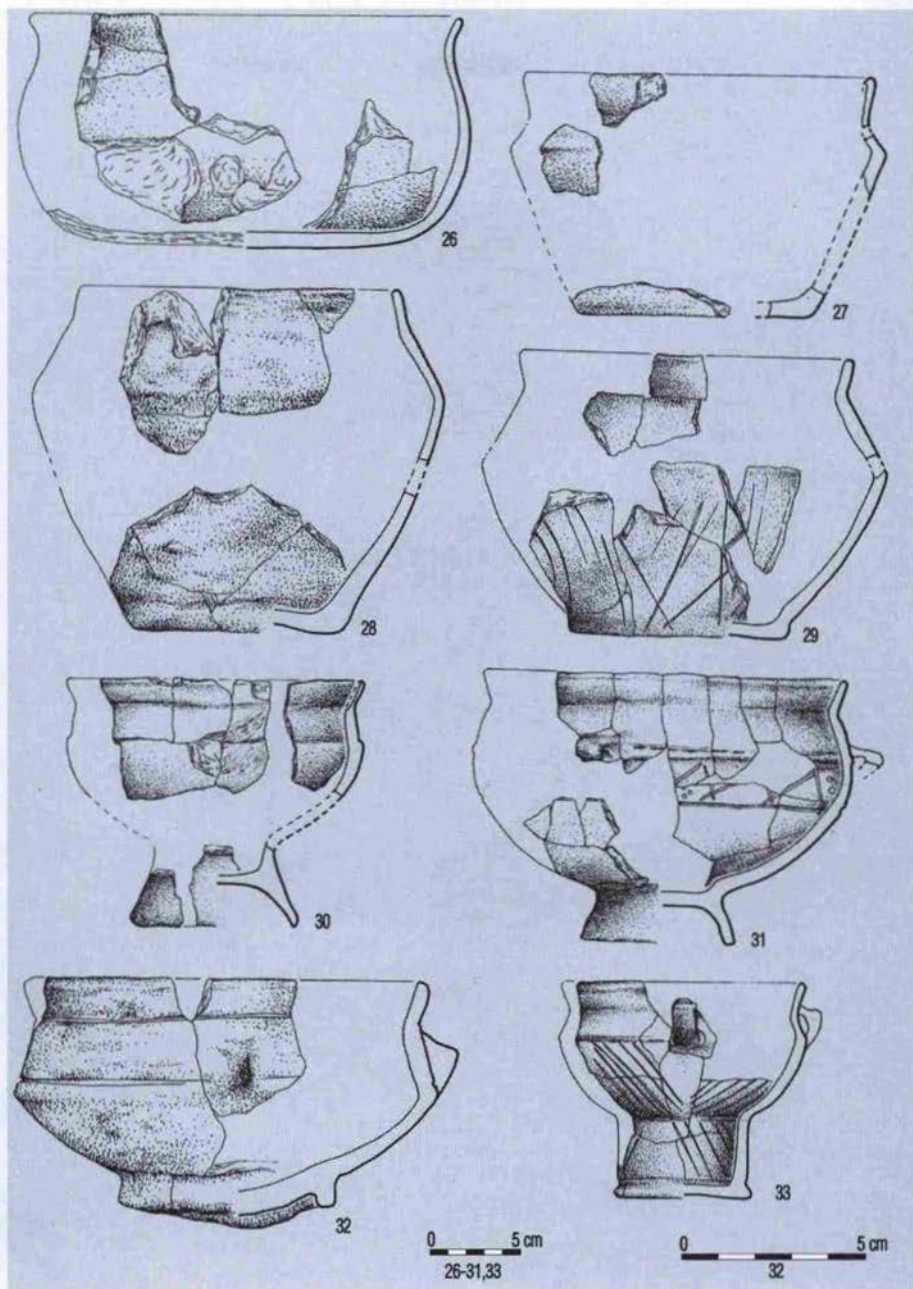


Ryc. 16.
Wiktorów, stan. 1-4,
woj. łódzkie.
Grób 7: 8-15 -
żelazo.



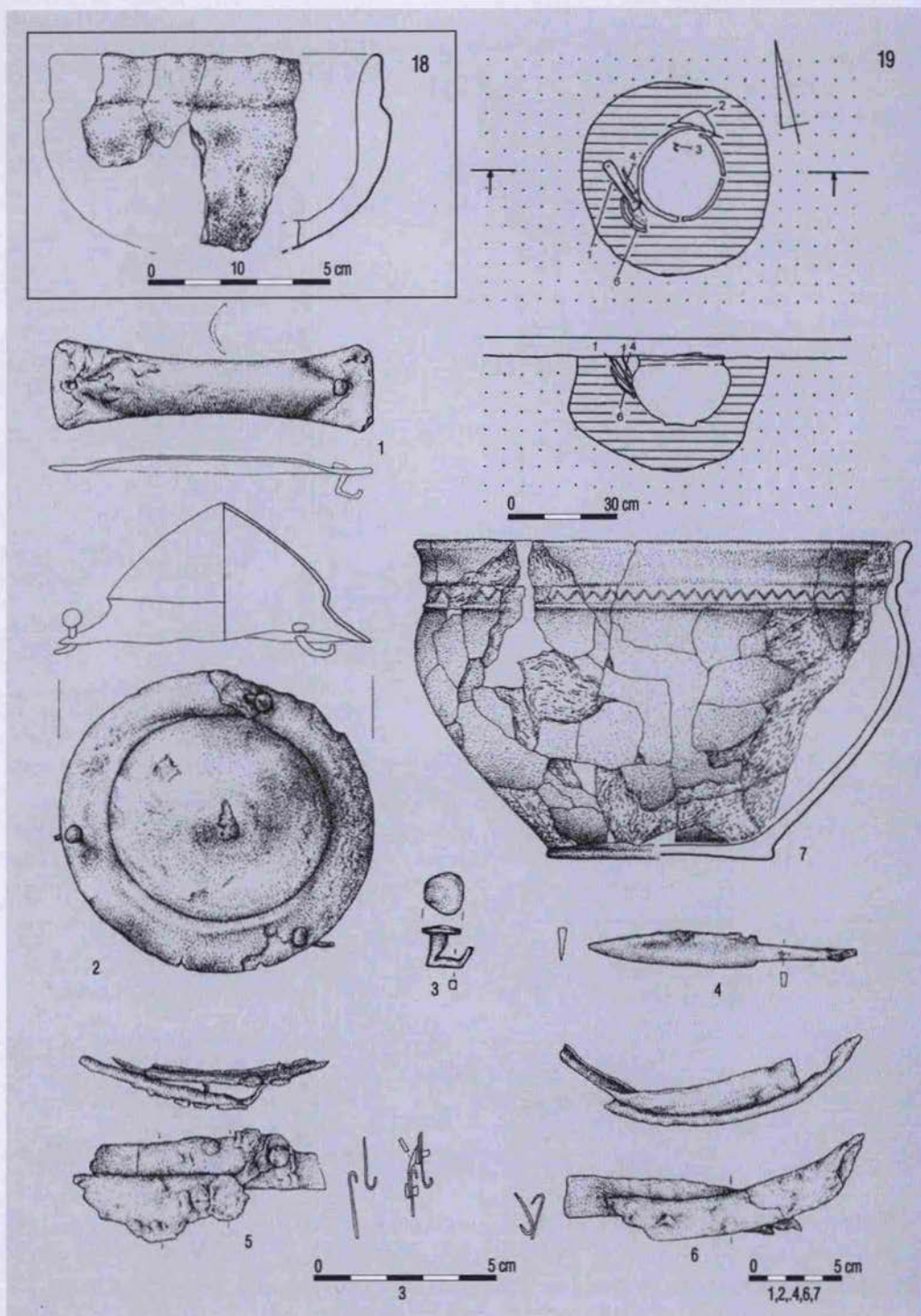
Ryc. 17. Wiktorów, stan. 1-4, woj. kódzkie. Grób 7: 16-23 - żelazo; 24, 25 - glina.

Ryc. 18.
Wiktorów, stan. 1-4,
woj. łódzkie.
Grób 7: 26-33 - glina.



Na fazę C_2 należy datować grób nr 19 – popielnicowy (ryc. 19). Jako popielnicy użyto naczynie wykonane na kole (ryc. 19: 7) typu BX wg H. Dobrzańskiej (1980, s. 105). Obok popielnicy m.in. odkryto imacz żelazny (ryc. 19: 1) oraz umbo żelazne (ryc. 19:2) z kołnierzem zagiętym do wewnątrz.

Podsumowując, ramy chronologiczne cmentarzyska zamykają się między fazami C_1 a C_2 . W datach bezwzględnych czas jego użytkowania mieści się w ramach III w. n.e.



Ryc. 19. Wiktorów, stan. 1-4, woj. kłodzkie. Grób 18: 10 - glina. Grób 19: 1-6 - żelazo; 7 - glina.

Bibliografia

- Bender W., Barankiewicz B.
1962 *Osada z okresu rzymskiego w Wólce Łasieckiej, pow. Łowicz*, Archeologia Polski, t. 7, s. 7-106.
- Biborski M.
1978 *Miecze z okresu wpływów rzymskich na obszarze kultury przeworskiej*, Materiały Archeologiczne, t. XVIII, s. 53-165.
- Dobrzańska H.
1980 *Zagadnienie datowania ceramiki toczzonej w kulturze przeworskiej*, Archeologia Polski, t. XXIV/1, s. 87-152.
- Godłowski K.
1994 *Die Chronologie der germanischen Waffengräber in der jüngeren und späten Kaiserzeit*, [w:] Marburger Kolloquium, s. 169-178.
- Jaczyk I.
1981 *Budownictwo mieszkalne ludności kultury przeworskiej na obszarze Polski*, PiMMAiE, seria archeolog. nr 28, s. 109-247.
- Jamka R.
1962 *Ciałopalne cmentarzyska kultury przeworskiej w Ciosnach, pow. Łódź*, ZNUJ, z. III, s. 59-163.
- Jażdżewska M.
1985 *Najciekawsze obiekty na stanowisku kultury przeworskiej w Siemiechowie nad górną Wartą*, PiMMAiE, seria archeolog. nr 32, s. 109-142.
- Kaczanowski P.
1995 *Klasyfikacja grotów broni drzewcowej kultury przeworskiej z okresu rzymskiego*, Kraków.
- Kaszewska E.
1977 *Cmentarzysko kultury przeworskiej w Gledzianówku (stan.1), woj. płockie*, PiMMAiE, seria archeolog. nr 24, s. 63-148.
- Kondracki J.
1981 *Geografia fizyczna Polski*, Warszawa.
- Madyda-Legutko R.
1987 *Die Gürtelschnallen der römischen Kaiserzeit und frühen Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum*, B.A.R. Int. Series 360.
- Makiewicz T.
1970 *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Białej, pow. Łódź*, PiMMAiE, seria archeolog. nr 17, s. 175-255.
- Nowakowski W., Waluś A.
1986 *Studnie kultury przeworskiej z ziem Polski*, Światowit, t. XXXVI, s. 43-64.